

Pierre Rosanvallon, *Demokraattinen oikeutus. Puolueettomuus, refleksiivisyys, läheisyys* (La légitimité démocratique. Impartialité, réflexivité, proximité. Éditions du Seuil 2008), suom. Vappu Helmisaari. Tampere: Vastapaino 2013, 349 s.

Kun ajatus kansansuvereniteetista 1700-luvun lopulta lähtien tunkeutui eurooppalaiseen poliittiseen ajatteluun, se oli mullistava. Monarkian muuttuessa tasavallaksi myös hallitsemisen legitimitteetti-perusta muuttui. Kun yksinvaltainen ruhtinas oli saanut valtansa perinnöllisesti suoraan jumalalta, suvereeni kansa hallitsi nyt jakamattomasti itse itsään.

Poliittinen teoria on yli 200 vuotta kamppailut tämän Jean-Jacques Rousseau ja kumppaneiden lanseeraaman ajatuksen kanssa. Mitä tehdä kansalle, joka valtuuttaa itse oman valtansa ja jonka valtaa ei voi jakaa tai edustaa? Tiedämme, että tästä teorianhivriöstä huolimatta valtaa on valtuutettu ja jaettu vaaleissa valituille kansanedustajille. Edustuksellisesta demokratiasta ja monipuoluejärjestelmästä on länsimaissa tullut itsestäänselvyksiä, joita kukaan ei kyseenalaista. Vaikka ”kommunismin romahtamisen” myötä romahti etenkin sosialistiseen teoriaperinteeseen kuulunut ajatus imperatiivisesta mandaatista ja parlamentaarikoille koitti vapaus toimia omissa nimissään, tukku ongelmia jäi kuitenkin jäljelle.

Pierre Rosanvallonin mukaan oppiin kansansuvereniteetista liittyy teoreettinen ongelma, jota ei ole ratkaistu vielä-kään ja joka näkyy päivä päivältä paremmin demokraattisen hallitsemistavan perinteisen legitimitteetti-perustan hapertumisena. Samalla kun yleistahdon muodostumisperustasta ja -tavasta on kiistely yli 200 vuotta, se on käytännössä tulkittu enemmistön tahdoksi ja vallan legitimitteetin on katsottu perustuvan enemmistön äänivallalle. Vaikka Frank Ankersmitin kaltaiset teoreetikot ovat vakuuttavasti perustelleet, miksi edustuksen pitäisi ymmärtää tulevan ennen edustajaa, kansalaiset äänestävät itsepäisesti ”itsensä näköisiä” ja ”samoin ajattelevia” ehdokkaita vaaleissa.

1800-luvulla kävi nopeasti selväksi, että parlamentti julkisen järjestyksen paikkana ei riittänyt vaan sen rinnalle allettiin luoda virkamieskuntaa, jonka velvollisuus oli identifioitua yhteiskunnalliseen yleisyyteen. Vaalikilpailun tuloksena määrävälein valittu parlamentti ja virkakilpailun tuloksena luotu pysyvyyteen perustuva ja vaalikausista riippumaton virkamieskunta loivat kaksoislegitimiteetin järjestelmän, joka Rosanvallonin mukaan alkoi sortua 1980-luvulta alkaen.

1980-luvun käänne merkitsi yhteiskunnallisen yleisyyden ilmaisuuden demokraattisen imperatiivin kriisiytymistä. Rosanvallonin mielestä sekä demokraattinen hallintotapa, sen legitimaatioperusta että tasa-arvoinen politiikka pitäisikin ajatella kokonaan uudestaan. Hän esittää oman ohjelmansa kolmessa osassa, joista toistaiseksi kaksi on ilmestynyt suomeksi. Vuonna 2008 suomeksi ilmestyneen teoksen *Vastademokratia*¹ perusajatus on, että 1980-luvulla alkanut epäluulon aikakautta leimaa vaalien kautta tapahtuvan tahdonilmauksen keskeytyksen häviäminen ja uudenlaisen

kansalaisaktiivisuuden esiinmarssi. Demokratioiden politiikka laajenee yhä enemmän edustuksellisen järjestelmän ulkopuolelle. Demokratiaa on valvottava, vastustettava ja arvioitava epäluulon sävyttämällä valppaudella. Rosanvallon löytää uusia elinvoimaisia poliittisen osallistumisen muotoja vaalikenttien ulkopuolelta kansalaistarkkailijan, kansalaisveiton esittäjän ja kansalaistuomarin hahmoissa.

Rosanvallonin mielestä Ranskan kolmannen tasavallan kokemus on varoittava empiirinen esimerkki siitä, että puhdas parlamentarismi voi olla voimaton itsensä edessä. Tarvitaan jotakin enemmän varmistamaan demokratian toimiminen. Rosanvallonin teesin mukaan parlamentaarinen demokratia on sikäli paradoksaalinen tapa järjestää kansantahtoinen hallitseminen, että se tarvitsee itsensä ulkopuolisia kontrollielimiä kyetäkseen takaamaan perimmäisen tarkoituksensa, demokraattisen hallinnan ja politiikan toteutumisen.

Rosanvallon etsii näitä hallintamekanismeja eurooppalaisittain uudenlaisesta viranomaissääntelystä. Hän ehdottaa, että Euroopassa voitaisiin ottaa esimerkiksi Yhdysvalloista, missä parlamentin toimintaa on jo pitkään valvottu perustuslakituomioistuimen kaltaisten viranomaisten toimin. 1980-luvun käänteen myötä tämänkaltaisia elimiä onkin alkanut ilmaantua myös mannereurooppalaisiin poliittisiin järjestelmiin. Rosanvallonin mukaan perustuslakituomioistuinten tärkein tehtävä on taata ”kansan” olemassaolo periaatteena. Demokratia on hallintamuoto, joka tarkoittaa kansan tekemistä olemassa olevaksi. Vain perustuslakituomioistuimen kaltaisten ulkoparlamentaaristen valvontaelinten avulla taataan, että suvereniteetti ei rajoitu vaalienemmistön ilmaisuun. Toisin sanoen ne pystyttävät vastakkainasettelun kansan eri ilmentymien, kuten vaalikansan ja kansan periaatteen välille.

Rosanvallonin katse Pariisista ei ulotu Suomen kaltaiseen periferiaan vaan vertailua tehdään vain Yhdysvaltojen ja Ranskan välillä. Suomessa perustuslaillisuuden valvomisen merkityksen ymmärsi jo K. J. Ståhlberg, jonka kamppailu kuningasmielisiä vastaan johti historiallisesti ja poliittisesti ainutlaatuisen luomukseen, perustuslakivaliokuntaan – siis eduskuntaan, joka pystyy kontrolloimaan itse itsään.

Ulkoparlamentaariset kontrollielimet eivät toki Rosanvallonin mielestä ole ongelmattomia. Niiden ulkoparlamentaarisuutta on syytä kontrolloida esimerkiksi määräaikaaisuudella, jotta demokraattinen vuorottelu varmistettaisiin. Rosanvallon pohtii pitkään määräaikaaisuuden, vaalikausipolitiikan ja viranomaistoiminnan ristipainetta ja niiden sovitettavuutta keskenään ja päätty esittämään, että kumpakin tarvitaan, jotta saataisiin aikaan eräänlainen checks and balances -järjestelmä, vaikka hän ei tätä termiä käytäkään.

Rosanvallon ei tuskaile demokratian kriisiä vaan esittää, että demokratia on oikeastaan aina kriisissä. Siihen perustuu sen kyky pysyä pystyssä. Synnytystuskista toipuneiden 2000-luvun demokratioiden on kuitenkin osattava muuttua. Kun moderni demokratia syntyi ylevästä ajatuksesta kumota despoottiset vähemmistöt ja antaa äänivalta kansan enemmistölle, 2000-luvun myöhäisdemokratian tehtävä on opetella kuuntelemaan vähemmistöjä. Pirstaloituneessa ja monimutkaistuvassa nyky maailmassa kansaa ei voida ajatel-

la yhtenä vaan äänestäjäkunta koostuu monenlaisista erityisyyksistä.

Kuinka kuunnella keskenään erilaisten kansalaisten erityisyyksiä? Rosanvallonin ehdotus on läheisyyden politiikka. Hän katsoo, että nykyihmiset ovat erityisen herkkiä sille, kuinka heitä hallitaan. Kansalaiset vierastavat liian etäisiä ja liian ylimielisiä hallitsijoita. Poliitikkojen ja virkamiesten pitäisi kiinnittää entistä enemmän huomiota etäisyyden säätelyyn. Hannah Arendtin tavoin Rosanvallon tuntuu ajattelevan, että osallistuvan demokratian (participatory democracy) kaltaiset teoriat vaativat liikaa aktiivisuutta. Sen sijaan näköpiirissä on maailma, jossa poliittisiin ideologioihin nojanneiden puolueiden merkitys vähenee samalla kun kansalaisjärjestöjen, sporadisten kampanjoiden – ja vaalikampanjoiden – rooli kasvaa entisestään.

Hannah Arendtin kanssa Rosanvallon jakaa myös ajatuksen, että lopulta kysymys on siitä, kuinka maailma jaetaan kaikkien ihmisten kesken siten, että jokainen voi tuntea kuuluvansa siihen. Kirjan sanoma on mielekäs ainoastaan jos pitää mielessä, että Rosanvallon siirtyy alituisen historiallisen poliittisesta kuvauksesta idealiteettityypiseen ja takaisin. Toinen mielekkyysehto on, että ymmärtää tekstin ohjelmallisuuden. Kysymyksessä on vahva demokratian puolustuspuhe. Teksti on oikeastaan kirjoitettu vasten kahta demokratian suurta epäonnistumista, jotka ovat Ranskan kolmas tasavalta ja Weimarin tasavalta. Kun näistä kahdesta toisiinsa liittyvästä epäonnistumisesta on selvitty – samalla kun niiden historiallista ja poliittista taakkaa kannetaan vielä pitkään – on aika miettiä, kuinka eurooppalaista demokratiaa kehitetään siten, että jälleen vahvistumassa olevat oikeistopopulismit eivät pääse kaappaamaan valtaa. Yksi populistisiin liikkeisiin liittyvistä vaaroista nimittäin on, että kerran parlamentaarisiin keinoin valtaan päästyään ne saattavat alkaa ottaa käyttöön myös antiparlamentaarisia keinoja valtansa turvaamiseksi.

Hiukan epäselväksi jää, mikä Rosanvallonin katsannossa on eurooppalaisten valtioiden ja EU:n välinen suhde. Oliko Saksan itsekäs EU-politiikka 2000-luvun alussa vielä liian suuri tabu tematisoitavaksi tässä kirjassa? Rosanvallon tyyty torjumaan maailmanhallituksen ja globaalin kansallisuuden ideat paneutumatta pohtimaan kansallisvaltioiden tulevaisuutta. Teksti ei myöskään yllä kommentoimaan kunnolla kapitalismia ja globaalitaloutta vaikka implisiittisesti on kyllä selvää, että Rosanvallonille kapitalismi on pikemminkin välttämätön paha kuin itsetarkoitus.

Kirjan rivien välistä voi lukea, että Rosanvallon ei usko proletariaatin paluuseen edes prekaarissa muodossa. Sen sijaan tekstistä on luettavissa yllättävän gramscilainen ehdotus: Rosanvallon penää, että aktivistien, journalistien ja tutkijoiden olisi yhdistettävä voimansa poliittisen keskustelun tason kohottamiseksi ja demokratian kehittämiseksi. Ehdot-

tuksessa on jotain hyvin samanlaista kuin Gramscin ajatuksessa hegemonian valloittamisen välttämättömyydestä. Rosanvallonin tapauksessa ei tietenkään ole kyse sitoutumisesta hegeliläiseen dialektiikkaan vaan strateginen pohdinta siitä, kuinka demokratian puolustajat onnistuisivat kaappaamaan poliittisen aloitteen itselleen.

Ajatus jäähyväisistä proletariaatille on ranskalaisessa ajattelussa tuttu jo André Gorzilta 1980-luvun alusta. 1980-luvun Ranskassa ei kuitenkaan vielä heitetty hyvästejä hyvinvointivaltiolle vaan vuosikymmen oli pikemminkin ranskalaisen hyvinvointivaltion luomisen aikaa. Harva taitaa Suomessa olla selvillä siitä, että itse asiassa tuolloin luodut hyvinvointivaltiorakenteet hakkasivat monilta osin suomalaisen hyvinvointivaltion menen tullen.

Vastademokratian, Demokraattisen oikeutuksen ja toistaiseksi vielä suomeksi julkaisemista odottavan *La société des égaux*'n muodostamassa trilogiassa Rosanvallon ei enää usko vanhamuotoisen hyvinvointivaltion säilymiseen. Trilogian kahden ensimmäisen osan perusteella käy selväksi, millaisena Rosanvallon näkee demokraattisen hallintamuodon ja sen legitimeettiperustan lähitulevaisuudessa. Kolmannessa osassa ilmeisesti esitetään hänen käsityksensä siitä, mihin länsimainen hyvinvointi voi perustua hyvinvointivaltion jälkeen. Toivottavasti se saadaan mahdollisimman pian suomeksi.

Tämä kirja tuo mieleen Max Weberin ja Kari Palosen ajatuksen, jonka mukaan politiikan tutkijalla on suurempi ajattelun vapaus kuin sen tekijällä, koska tutkijan ajattelemisesta ei koidu kenellekään välitöntä harmia. Demokraattista oikeutusta kannattaa lukea aikalaispuheenvuorona, jota kannattelee vilpiton huoli maailman vähiten huonon poliittisen järjestelmän kohtalosta.

TUIJA PARVIKKO

VIITTEET

- ¹ *Vastademokratia. Poliitiikka epäluulon aikakaudella* (La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance, Éditions du Seuil 2006), suom. Tapani Kilpeläinen. Vastapaino, Tampere 2008, 308 s. Trilogian kolmatta osaa, *La société des égaux*, Seuil 2011, ei ole vielä julkaistu suomeksi.